

ოთარ გოგოლიშვილი
სსიპ აჭარის მუზეუმის
ხარიტონ ახვლედიანის სახელობის მუზეუმის მმართველი,
პროფესორი

Otar Gogolishvili
LEPL Ajara Museum,
Head of the Khariton Akhvlediani Museum,
Profesor
DOI: <https://doi.org/10.52340/gmg2023.01.012>

ბათუმის ოლქი 1914-1916 წლებში
The Batumi District in 1914-1916

აბსტრაქტი

1914 წლის 14 დეკემბერს ხიჭაურში სახელმწიფოსადმი ღალატის ბრალდებით, თითქოს მოსახლეობამ შემოუშვა თურქები აჭარაში, მეგზურობას უწევდა და ამარაგებდა მათ სურსათ-სანოვაგით, 192 კაცის საჩვენებელი გასამართლება იყო დაგეგმილი. დაპატიმრებულთა შორის იყო ის 13 კაციც, რომლებმაც ადრე წერილობითი აცნობეს მთავრობას მოსალოდნელი საფრთხის შესახებ და თხოვეს მიეღოთ ზომები თურქეთთან საზღვრის გასამაგრებლად და დასაცავად. დამსჯელმა ექსპედიციამ პოლკოვნიკ გუბსკის ბრძანებით, სხვადასხვა სოფლებიდან იძულებით მოყვანილი ასობით ადგილობრივის წინაშე, ორი პიროვნება: შახველებ აბდიოლლი დიასამიძე და თოფან თავდგირიძე ჩამოახრჩო, ხოლო დანარჩენები იხსნა სხალთის სასოფლო თემის კანცელარიის მწერლის სტეფანე ქემხაძის თავდადებამ და შეუპოვრობამ მან უბნის უფროს ნიკოლენკოს შეახსენა „საქმე №7“, ხოლო გუბსკის წარუდგინა მასში არსებული მასალა და მოითხოვა სადამსჯელო ოპერაციის შეჩერება. მართალია, შემდეგ ჩატარებულმა სამხედრო ტრიბუნალმა გაამართლა დანარჩენები, მაგრამ ორი უდანაშაულო პატრიოტი ემსხვერპლა განუკითხაობასა და უსამართლო ბრალდებას.

საკვანძო სიტყვები: უსამართლო ბრალდება, გასამართლება, დამსჯელი ექსპედიცია, თავდადება, გამართლება

Abstract

On December 14, 1914, in the village of Khichauri, a show trial was planned for 192 individuals accused of treason against the state. They were alleged to have allowed Ottoman forces to enter Adjara, to have guided them, and supplied them with food and other provisions. Among those arrested were 13 individuals who had previously sent a written warning to the government, informing them of the potential threat and requesting that measures be taken to reinforce and defend the border with the Ottoman Empire. Acting on the orders of Colonel Gubsky, a punitive expedition was carried out. In front of hundreds of locals who had been forcibly gathered from various villages, two men — Shakhvelebi Abdyoghli Diasamidze and Tophan Tavdgiridze — were publicly hanged. The rest were spared thanks to the courage and persistence of Stephane Kemkhadze, the clerk of the Skhalta rural administration. He reminded district chief Nikolenko about “Case No. 7” and presented Colonel Gubsky with its documentation, demanding an end to the punitive operation. Although a subsequent military tribunal acquitted the remaining detainees, two innocent patriots had already fallen victim to lawlessness and unjust accusations.

Keywords: false accusations, trial, punitive expedition, dedication, acquittal

1913 წლიდან რუსეთის ხელისუფლებამ განსაკუთრებით გააქტიურა თავისი სამხედრო ხასიათის საქმიანობა ბათუმის ოლქში . დღის წესრიგში დადგა ოსმალთა ემისრების საქმიანობის აღკვეთისა და აქაური მაჰმადიანური მოსახლეობის სავალდებულო სამხედრო სამსახურში გაწვევის საკითხი. როგორც ჩანს, მთავრობა, ჯარში გაწვევასთან დაკავშირებით, მოსახლეობის მხრიდან წინააღმდეგობას მოელოდა და ამის თავის სასარგებლოდ გამოყენება სურდა. ბათუმის ოლქის სამხედრო გუბერნატორი კავკასიის მეფისნაცვლის სახელზე გაგზავნილ წერილში, 1912 წლის დეკემბერში წერდა : „ სახელმწიფოს ინტერესებისათვის განსაკუთრებით სასურველია ბათუმის ოლქის მაჰმადიანი მოსახლეობის ოლქიდან წასვლა. ამ ადგილების მდიდარი ბუნებრივი პირობები იძლევა იმის საშუალებას , რომ აქ ჩამოსახლდეს რუსი მოსახლეობა... და ეს უნდა მოხდეს სწორედ სამხედრო რეფორმის გატარებით“ (სდსინ, III, 2002, 343). ბათუმში მართლაც შეიქმნა ე.წ „ ბათუმის ტუზემცთა მსროლელი ბატალიონი“, მაგრამ რეფორმა ბოლომდე ვეღარ განახორციელეს. მთელი ყურადღება ახლა ოსმალეთიდან შემოგზავნილი ემისრებისა და აგენტების გაუვნებელყოფაზე იქნა გადატანილი. ისინი მოქმედებდნენ

ბარშიც და მთაშიც. აწყობდნენ დივერსიებს, ავრცელებდნენ პროკლამაციებს, ეძებდნენ და ავლენდნენ მერყევ და დასაყრდენ ადამიანებს. ხულოს რაიონის სოფელ ალმეში (ვაშლოვანი) გავრცელებულ პროკლამაციებში ეწერა: „უკვე დროა გაირკვეს სიმართლე, აღდგეს კანონიერება, ადგილობრივი მოსახლეობა დადგეს ოსმალეთის მხარეზე მომავალ წმინდა ომში გაიურების წინააღმდეგ. თუ იქნება ერთიანობა, ჩვენ გავიმარჯვებთ“ (სდსინ, III, 2008, 346). „მოსახლეობის უმრავლესობა აშკარა ზიზღით უცქეროდა თურქეთის აგენტებს. მათ სდევნიდა არამართო გლეხობა, არამედ ზოგიერთი სასულიერო პირიც კი“- იგონებს იმ ამბების მომსწრე და მონაწილე სტეფანე ქემხაძე და აღწერს თუ როგორ მიიყვანა მოტყუებით კანცელარიამდე ოთხი უცხოელი აგენტი ოლადაურელმა ხოჯამ- ნური ეფენდი ბერიძემ (ქემხაძე 1958: 13). ასეთი მაგალითები არაერთია მოტანილი მის მოგონებაში.

ბათუმზე შეტევის შენიღბვის მიზნით, ოსმალებმა დეზინფორმაციული ცნობა შეაპარეს რუსეთს სარდლობას, რომ აქ მხოლოდ პარტიზანული რაზმების „ჩეთეს“ მონაწილეების გამოყენებას გეგმავდნენ, ხოლო მათი მთავარი ძალები ერზრუმის მიმართულებით იყო თავმოყრილი . დეზინფორმაციამ გაჭრა. რუსეთმაც ძირითადი ძალები ერზრუმის მიმართულებით გადაიყვანა. ასე რომ, ბათუმ-ართვინის მიმართულებით ბრძოლის დაწყების წინ ოსმალთა 14 ბატალიონის წინააღმდეგ რუსეთს მხოლოდ 6 ბატალიონი ჰყავდა, არ იყო მიღებული ზომები საზღვრების დასაცავად. ოსმალთა სადივერსიო ჯგუფები,, პროვოკატორები და დეზინფორმატორები თავისუფლად შემოდისდნენ აჭარის სოფლებში. შეწუხებული მოსახლეობის აქტიურმა და გავლენიანმა წარმომადგენლებმა (დიდაჭარიდან - ალი-ალა სირაძე, თხილვანიდან - მამულაძე, სკვანიდან - ქელესა გაბაიძე, ხიხაძირიდან - მოლა სინან სურმანიძე, დარჩიძებიდან - ხასან მახალაძე, ჭვანიდან - თუფან თავდგირიძე, ჩანჩხალოდან - აბდიოლლი ქარცივაძე და კიდევ ვიღაც სამი პირი, რომელთა სახელი არ ახსოვს), როგორც სტეფანე ქემხაძე იგონებს, ომის დაწყების წინა დღეებში ხულოს უბნის უფროს ნიკოლენკოს მიაართვეს თურქულ ენაზე დაწერილი წერილი, რომელშიც მთავრობას მიმართავდნენ „ ჩვენ სარწმუნო წყაროებიდან გავიგეთ, თურქეთის განზრახვა აჭარაში ჩეთნიკების შემოსევის შესახებ, რასაც თან უნდა მოჰყვეს დიდძალი ჯარის შემოჭრა. ჩვენ - აჭარის გლეხობამ საჭიროდ ვცანით, ვაუწყოთ მთავრობას ამის შესახებ, რომ დროულად იქნას მიღებული ზომები საზღვრების გასამაგრებლად. ამ ზომების გატარებაში ჩვენც მზად ვართ. თუ მთავრობამ ვერ შესძლო თავის დროზე ამ საკითხის მოგვარება, შემდეგ ჩვენ ვერას გავხდებითო (ქემხაძე 1958: 15). მოგონებათა ავტორის თქმით, ნიკოლენკოს დავალებით ტექსტი თურქულიდან ითარგმნა ქართულად და რუსულად და 13 კაცის ზელმოწერით (ზოგი თურქულად, ზოგი ქართულად, სახელობითი ბეჭდის დასმით, საჩვენებელი თითის, ან ცერის ანაბეჭდით) გადაეგზავნა ბათუმის ოლქის გუბერნატორს გენერალ რომანოვსკის, ერთი- ოკრუგის უფროს პოლკოვნიკ იონინს და ერთიც ჩაკერდა საქმე №7- ში (ქემხაძე 1958:16) . მოგონებათა

ავტორის თქმით, ათი დღის შემდეგ, მთავრობამ „ ვრცელი სასაზღვრო ზოლის გასამაგრებლად გამოგზავნა მხოლოდ ოცამდე ხანში შესული ჯარისკაცი, რომლებსაც თოფის ტარებაც უჭირდათ“ (იქვე, 16).. არადა, ომის საშიშროება აწარისწყლის ხეობის სოფლებს სულ უფრო უახლოვდებოდა. ოსმალებმა ბათუმის ოლქს ორი მიმართულებით შემოუტყეს : ზღვის სანაპიროს გასწვრივ ბათუმზე გაჭრის და ართვინის მიმართულებით- ქოროხის , მურღულის, ჩხალის , მაჭახლის ხეობების დაკავებით არტაანისა და ერზრუმის გზების გადაკეტვის მიზნით. ბათუმის ოლქის გენერალ- გუბერნატორი ელშინის ბორჩხაში გადასვლამაც შტაბითურთ შედეგი ვერ გამოიღო. მისმა უნიციატივობამ და უუნარობამ ოსმალებს ყველა მიმართულებით წარმატება მოაპოვებინა. ქოროხის ხეობით აჭარისწყალზე გაჭრილი ოსმალები ნოემბრის ბოლოს ქედაში, ხოლო დეკემბრის დასაწყისში 1000 კაციანი რაზმი, თითქმის უბრძოლველად ხულოში შევიდა. ჩეთეს რაზმები გაიჭრნენ ჩაქვის მიმართულებით, ბათუმს კი ზღვიდან 15 - მდე ჭურვი ესროლეს. ყველაფერ ამას თან სდევდა მსხვერპლი, დასახლებული ადგილების აწიოკება და რბევა, მაგალითად, სოფელ ოლადაურში თურქების შემოჭრამდე ცხოვრობდა ბერძენი მჭედელი ფრანგულიდი ოჯახით. მჭედელი ბათუმში იყო წასული რკინების შესაძენად. სოფელში შესულმა თურქებმა გაიგეს რა აქ ქრისტიანის ცხოვრება, აიკლეს მისი ოჯახი, დახოცეს ცოლი და 13 წლის ვაჟი, 5 წლის ბიჭუნა კი ემინ ეფენდი ქარცივადემ გადამალა. მოსახლეობის მუდარამ არ გაწრა, მათაც დიდი ზიანი მიადგათ (ქემხაძე 1958: 28). ეს ყველაფერი საკმარისი აღმოჩნდა მოსახლეობაში პანიკისათვის მით უმეტეს , რომ ამის პარალელურად ოსმალო ემისრები მუშაობას ეწეოდნენ ჩეთეს რაზმებში ადგილობრივთა გასაერთიანებლად და რუს- ქართველთა ჯარის უეჭველად დამარცხებაში დასარწმუნებლად. მანამდე რუსმა გენერლებმაც „ გამოიჩინეს“ გაერტიანებისა და სავალდებულო სამხედრო სამსახურში მონაწილეობისადმი. სამაგიეროდ არაერთი პატრიოტი ქართველი ერთიანდებოდა „ქართულ ლეგიონში“.

1914 წლის 14 დეკემბერს ხიჭაურში სახელმწიფოსადმი ღალატის ბრალდებით, თითქოს მოსახლეობამ შემოუშვა თურქები აჭარაში, მეგზურობას უწევდა და ამარაგებდა მათ სურსათ-სანოვავით, 192 კაცის საჩვენებელი გასამართლება იყო დაგეგმილი. დაპატიმრებულთა შორის იყო ის 13 კაციც, რომლებმაც ადრე წერილობითი აცნობეს მთავრობას მოსალოდნელი საფრთხის შესახებ და თხოვეს მიეღოთ ზომები თურქეთთან საზღვრის გასამაგრებლად და დასაცავად. დამსჯელმა ექსპედიციამ პოლკოვნიკ გუბსკის ბრძანებით, სხვადასხვა სოფლებიდან იძულებით მოყვანილი ასობით ადგილობრივის წინაშე, ორი პიროვნება: შახველებ აბდიოლლი დიასამიძე და თოფან თავდგირიძე ჩამოახრჩო, ხოლო დანარჩენები იხსნა სხალთის სასოფლო თემის კანცელარიის მწერლის სტეფანე ქემხაძის თავდადებამ და შეუპოვრობამ მან უბნის უფროს ნიკოლენკოს შეახსენა „ საქმე №7“ , ხოლო გუბსკის წარუდგინა მასში არსებული მასალა და მოითხოვა სადამსჯელო

ოპერაციის შეჩერება. მართალია, შემდეგ ჩატარებულმა სამხედრო ტრიბუნალმა გაამართლა დანარჩენები, მაგრამ ორი უდანაშაულო პატრიოტი ემსხვერპლა განუკითხაობასა და უსამართლო ბრალდებას. მსგავს უსამართლობასა და ტრაგედიაზე აქვს მოთხრობილი თვითმხილველების მიერ მოწოდებული ცნობების დამოწმებით ცნობილ პედაგოგსა და მოღვაწეს ვახტანგ მაკარაძეს წიგნში „გამონათლევის გამოჩენა“. მასში კარგად ჩანს რა უსამართლოდ და უსაფუძვლოდ დასაჯა სიკვდილით (ჩამოხრჩობა) ქედელი ლორთქიფანიძე და მერისელი ბაშადა გოგოლიშვილი, 1914 წლის მიწურულს, სადამსჯელო ექსპედიციამ (მაკარაძე, 2006:24-36). და ასეთი რამდენი იყო. მართალია, ქართული საზოგადოებრივი აზრის, ქართველ მუსლიმანთა დეპუტაციის გამოცდილი ადვოკატების და ცალკეული პიროვნებების უკომპრომისო ბრძოლით „ სახელმწიფოს ღალატით“ ბრალდებულთა რიცხვი 171-მდე შემცირდა და სიკვდილით დასჯაც სხვა სასჯელებით შეცვალეს, მაგრამ რუსეთის სამხედრო უწყება „ მოღალატეთა“ საქმის აღძვრასა და შესწავლას 1917 წლის თებერვლის რევოლუციის შემდეგაც განაგრძობდა, ეს კამპანია ოფიციალურად შეწყდა მხოლოდ ამიერკავკასიის კომისარიატის 1918 წლის 26 იანვრის სპეციალური დადგენილებით და მისი ინიციატორი იყო ამ მთავრობის შინაგან საქმეთა კომისარი აკაკი ჩხენკელი.

ომმა ისე, როგორც მასში მონაწილე ქვეყნის ყველა ხალხს, აჭარისწყლის ხეობის მოსახლეობასაც დიდი ადამიანური მსხვერპლი და მატერიალური ზარალი მოუტანა, მაგრამ ყველაზე მძიმე და დამთრგუნველი მაინც მორალური ზარალი და ტკივილი იყო ,რომელიც მას შეთითხნილი „ სახელმწიფო ღალატის“ ბრალდებით მიაყენეს, მართალია, იგი ოფიციალურად შეჩერდა 1918 წელს, მაგრამ იმპერიული ხელისუფლება ათეული წლების შემდეგაც იხსენებდა ამ ბრალდებას მისთვის მიუღებელი პიროვნებების თავიდან მოსაშორებლად.

ლიტერატურა

1. მაკარაძე ვ., 2006. გამონათლევის გამოჩენა, ბათუმი.
2. სდსინ 2008: სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, აჭარა,III , ბათუმი.
3. ქემზაძე ს., 1958. მოგონებანი, ბათუმი.